

Hrvoje Jošić, dipl.oec.

**NETO EFEKTIVNA CARINSKA ZAŠTITA KAO FAKTOR
KONKURENTNOSTI HRVATSKOGA GOSPODARSTVA**

**NET EFFECTIVE TARIFF PROTECTION AS A
COMPETITIVENESS FACTOR OF CROATIAN ECONOMY**

SAŽETAK: Cilj je rada analizirati neto efektivnu carinsku zaštitu u Republici Hrvatskoj i ukazati na djelovanje carinske zaštite na hrvatsko gospodarstvo te njegovu konkurentnost na međunarodnim tržištima. Ulaskom Republike Hrvatske u WTO te pretpristupnim pregovorima o ulasku u EU postavlja se važno pitanje konkurentnosti hrvatskog gospodarstva u novim uvjetima. Pri tome važnu ulogu treba odigrati politika carinske zaštite, napose u okolnostima apreciranog realnog tečaja kune. Snižavanjem stopa carinske zaštite međunarodnim sporazumima, koncept neto efektivne zaštite sve više dobiva na značaju.

KLJUČNE RIJEČI: neto efektivna carinska zaštita, konkurentnost, realni tečaj.

ABSTRACT: The goal of this paper was to analyse net effective protection in the Republic of Croatia and to explain an impact of tariff protection on Croatian economy and competitiveness on international markets. Croatia's joining WTO and accession negotiations to the EU raised an important question regarding competition factor of Croatian economy in a new environment. In this process, the tariff protection policy should play an important role, especially when we have domestic real exchange rate appreciation. By lowering the tariff rates through international agreements, the concept of net effective protection will gain on importance.

KEY WORDS: net effective protection, competitiveness, real exchange rate.

1. UVOD

U ovom je radu objašnjen koncept carinske zaštite sa strane potrošača i proizvođača, a posebna pozornost je posvećena objašnjenju uloge i funkcije neto efektivne carinske zaštite. U prijašnjim radovima na ovu temu više je bilo govora o nominalnoj i efektivnoj carinskoj zaštiti dok je značenje neto efektivne zaštite, po mojem mišljenju, nepravedno zanemareno. Cilj rada nije bio izračun stope neto efektivne carinske zaštite u Republici Hrvatskoj jer bi to zahtijevalo postojanje input-output tablice za Hrvatsku i opsežnu statističku analizu. Želio sam se osvrnuti na sadašnje stanje teorije o zaštitnoj politici te pokazati njezin utjecaj na gospodarsko stanje u Republici Hrvatskoj. Prilikom razmatranja nominalne i efektivne carinske zaštite objašnjeni su osnovni pojmovi nominalne i efektivne carinske zaštite, njihovo značenje u gospodarstvu, postupak izračuna te faktori koje treba uvesti u relaciju prije kvantificiranja podataka.

Prilikom istraživanja pokušao sam analizom obuhvatiti najznačajnije ekonomiste koji su dali doprinos na ovom području ekonomske teorije, kako domaće tako i strane. Liberalizacijom vanjske trgovine danas sve veće značenje dobiva koncept neto efektivne carinske zaštite zbog snižavanja nominalnih i efektivnih stopa na uvozne proizvode, uklanjanjem necarinskih ograničenja te potpisivanjem ugovora o međunarodnoj suradnji. Na tom je području Republika Hrvatska osjetila velike promjene ulaskom u WTO i prihvaćanjem GATT sporazuma. To je dovelo do snižavanja carinskih stopa na uvozne proizvode (ili do njihova ukidanja). U takvim prilikama pokazala se nekonkurentnost hrvatskog gospodarstva odnosno hrvatskih poduzeća koje su gubitkom carinske zaštite "osuđena" na nemilosrdnu međunarodnu konkurenciju. Druga postavka koju sam htio objasniti je utjecaj realnog tečaja kune na iznos neto efektivne carinske zaštite. To je pitanje posebno dobilo na značenju snižavanjem svih oblika carinske i necarinske zaštite te liberalizacijom vanjske trgovine pri međunarodnoj razmjeni.

"Posljednja linija obrane" u zaštiti domaće proizvodnje pred jeftinijim stranim uvozom ostala je jedino politika realnog tečaja. U poglavlju o neto efektivnoj carinskoj zaštiti kao faktoru konkurentnosti hrvatskog gospodarstva, dotaknuo sam se tog pitanja koje je od krucijalne važnosti za konkurentnost hrvatskog gospodarstva. Prilikom promišljanja o toj temi treba uzeti u obzir mnoge makroekonomske čimbenike koji utječu na gospodarstvo u cjelini, no jedan od najbitnijih je svakako politika tečaja u uvjetima realne precijenjenosti kune. Pokazano je da realna aprecijacija kune negativno utječe na ukupnu zaštitu hrvatskoga gospodarstva, tj. snižava je i slabi gospodarstvo u cjelini.

2. TEORIJSKI KONCEPT NOMINALNE CARINSKE ZAŠTITE

Nominalna carinska zaštita, kao polazna točka pri izračunu neto efektivne carinske zaštite, predstavlja carinu na uvoz gotovih proizvoda koja se izražava carinskim stopama prema postojećoj carinskoj tarifi na vrijednost uvoza dobara. Ona utječe na povećanje

cijene stranog proizvoda na domaćem tržištu. Takvo povećanje cijena uvozne robe u pravilu dovodi do smanjenja potrošnje na domaćem tržištu, što omogućuje domaćem proizvođaču da poveća cijenu svojih proizvoda te da tako bude konkurentan na tržištu. Takva carinska zaštita omogućuje rentabilnost domaće proizvodnje, što djeluje povoljno na cjelokupan gospodarski rast, a domaćem proizvođaču je omogućeno da podigne cijenu svojeg proizvoda na tržištu za iznos carine uvedene na uvoz stranog konkurentnog proizvoda. Teorijska osnova nominalne carinske zaštite polazi od činjenice da proučava sustav cijena za neto proizvodnju (finalna potrošnja) koji se sastoji od cijena robe, dok se relevantnim sustavom cijena za bruto proizvodnju (finalna i intermedijarna potrošnja) bavi efektivna carinska zaštita (o efektivnoj carinskoj zaštiti kasnije u tekstu). Nominalna carinska zaštita bavi se analizom promjene neto proizvodne strukture gdje, osim carina, treba uključiti i postojeću necarinsku zaštitu. Prema tome, iznos nominalne zaštite zanimljiv je prvenstveno potrošačima jer pokazuje za koliko se povećava cijena gotovog proizvoda.

Izračun nominalne carinske zaštite je jednostavan i svodi se na očitovanje vrijednosti iz carinske tarife. Carinska stopa računa se prema formuli:¹

Izračun carinske stope

$$c = \frac{p' - p}{p} \quad (1)$$

gdje je:

c - carinska stopa

p' - cijena uvoznog proizvoda uvećana za iznos carinske stope

p - cijena uvoznog proizvoda prije carinjenja.

Međutim, pri izračunu nominalne carinske zaštite treba voditi računa o više faktora koji signifikantno utječu na izračunate vrijednosti nominalne carinske zaštite.

To su ovi faktori:²

- a) postojanje necarinskih zaštitnih instrumenata
- b) izuzeća i olakšice u odnosu na definiranu carinsku tarifu
- c) redundantne carinske stope
- d) problem agregacije podataka.

Važnost naglašavanja ovih faktora ogleda se u činjenici što je nominalna carinska zaštita polazna točka pri kompoziciji neto efektivne zaštite. Prema tome, svi ovi faktori indirektno utječu na iznos neto efektivne zaštite. Sažeti opisi navedenih faktora redom kako su navedeni:

- a) Postojanje necarinskih zaštitnih instrumenata

Kao što je prethodno napomenuto, u cjelokupnu kompoziciju neto efektivne zaštite treba uključiti i necarinsku zaštitu. Necarinska zaštita ima danas, u vrijeme liberalizacije

¹ Prema Sekulić, M.: Efektivna carinska zaštita i privredni razvoj, Aktualni problemi privrednih kretanja i ekonomske politike Hrvatske, Svezak 9, pp. 17-39, Ekonomski Institut, Zagreb, 1994.

² Prema Galinec, D.: Analiza efektivne carinske i necarinske zaštite hrvatskog gospodarstva, magistarski rad, Zagreb, 1996.

vanjske trgovine te pristupa u WTO i usklađivanja s Općim sporazumom o carinama i trgovini (GATT), veće značenje negoli carinska zaštita. Značajno je da je u okviru krugova pregovora došlo do smanjivanja stopa prosječne carinske zaštite koje su danas na razini oko 5% za zemlje potpisnice Sporazuma, a u okviru urugvajske runde pregovora došlo je do smanjenja utjecaja mjera necarinske zaštite na vanjsku trgovinu. Iz svega navedenog potrebno je u analizu i izračun nominalne carinske zaštite uključiti i necarinsku zaštitu koja je predstavljena mjerama kao što su kvantitativne uvozne restrikcije, porezi, subvencije i druge zaštitne mjere. Republika Hrvatska imala je vrlo razvijen sustav necarinske zaštite te je prije pristupanja u WTO postojalo ukupno 27 različitih instrumenata kojima se država štitila od strane konkurencije.³

Stope nominalne carinske zaštite te stopu necarinske zaštite za Republiku Hrvatsku u 1994. godini računao je M.Sekulić⁴. Prema njegovoj kalkulaciji pri izračunu nominalne carinske zaštite treba carinskoj stopi tp_i na uvoz gotovih proizvoda dodati implicitno određenu stopu necarinske zaštite. Dobivena implicitna stopa iznosila je približno 16% od carinske osnovice (posebna taksa na uvezenu robu 7,5%, pristojba za carinsku evidenciju 1,0% te posebna pristojba za izravnjanje carinskog opterećenja 7,5%). Takva je procjena u znatnoj mjeri pojednostavnila izračun nominalne carinske zaštite, međutim iznos implicitne stope je nesavršen te je podložan promjenama i može se prihvatiti kao okvirna vrijednost pri komponiranju nominalne carinske zaštite. Prema tome, pri izračunu nominalne carinske zaštite treba zbrojiti vrijednosti nominalne carinske stope i implicitne stope.⁵

Izračun nominalne carinske zaštite:

$$t_j = tp_i + I \quad (2)$$

gdje je:

t_j - iznos nominalne carinske zaštite

tp_i - nominalna carinska stopa

I - implicitna carinska stopa.

b) Izuzeća i olakšice u odnosu na definiranu carinsku tarifu

Izuzeća i olakšice nastaju kada se primjenjuje različita carinska stopa na uvoz robe iz različitih ekonomskih područja, odnosno niže carinske stope u odnosu na one navedene u carinskoj tarifi, a namijenjene su za povlaštene skupine korisnika. Sklapanjem preferencijalnih trgovačkih ugovora ili sklapanjem carinskih ugovora za područja od posebnog interesa obračunavaju se niže carinske stope na uvoz robe. To otežava izračun nominalne carinske zaštite. Ovim problemom su se bavili Greenaway, D. i Milner, C. (1993). Njihova

³ Zdunić, S., Grgić, M.: Politika intervalutarnog tečaja i zaštite u strategiji razvitka hrvatskog gospodarstva, Ekonomski Institut i Hrvatska gospodarska komora, Zagreb, siječanj 1995.

⁴ Sekulić, M.: Efektivna carinska zaštita i privredni razvoj, Aktualni problemi privrednih kretanja i ekonomske politike Hrvatske, Svezak 9, pp.17-39, Ekonomski Institut Zagreb, 1994.

⁵ Sekulić, M.: Efektivna carinska zaštita i uvozna zavisnost Hrvatske, Ekonomski Institut Zagreb, Zagreb, 1994.

metoda izračuna carinske stope koja bi se korigirala za izuzeća i olakšice na carinsku tarifu, temelji se na sljedećoj formuli:⁶

Izračun nominalne carinske stope pri postojanju preferencijalnih ugovora:

$$tp_i = \frac{\sum_{i=1}^n Tr_i}{\sum_{i=1}^n P_i \cdot Q_i} \quad (3)$$

gdje je:

tp_i - ostvarena carinska stopa za proizvod i

$\sum_{i=1}^n Tr_i$ - ukupni carinski prihodi ostvareni naplatom carina na proizvod i

$\sum_{i=1}^n P_i \cdot Q_i$ - ukupna vrijednost uvoza proizvoda i .

c) Redundantne carinske stope

Njihova je karakteristika da su oblici zabrane uvoza pojedinih vrsta robe postavljanjem visoke stope carinske tarife za određenu robu sa svrhom zaštite domaće proizvodnje. Na taj način redundantne carinske stope utječu na precijenjenost razine nominalne zaštite. Zbog toga se pri izračunu nominalne zaštite uputnije služiti implicitnim carinskim stopama jer one isključuju redundantne carinske stope koje ne donose carinske prihode.

d) Problem agregacije podataka

Pri izračunu nominalne carinske zaštite potrebno je poznavati pozicije iz carinske tarife (tarifni brojevi na četveroznamenkastoj razini koji predstavljaju carinske stope na uvoz robe određene diskrecijskim mjerama) te osnovne proizvodne djelatnosti gospodarstva odnosno input-output tablicu gospodarstva.⁷

Stopa nominalne carinske zaštite predstavlja prosječnu ponderiranu vrijednost svih vrsta robe koje su razvrstane u proizvodne sektore input-output tablice. Problem nastaje kada neke od pozicija iz carinske tarife prema svojoj definiciji mogu spadati u dvije proizvodne djelatnosti ili više njih, što dovodi do dvostrukog evidentiranja. Drugi je problem koji se može javiti sam izračun prosječne carinske stope za određenu djelatnost (sektor). Jedan od pristupa je sustav pondera zasnovan na udjelima pojedinih vrsta robe u strukturi robe, dok se drugi temelji na udjelima domaće dodane vrijednosti u proizvodnji spomenute robe.

“Češće se koristi pristup na razini industrija (ili industrijskih grana) kod agregacije. U tom su slučaju mjerenja utemeljena na ponderiranom prosjeku podskupina carinske tarife, a

⁶ Prema Greenaway, D., Milner, C. (1993): „Trade and Industrial Policy in Developing Countries“, Macmillan Press, London, str. 66

⁷ Babić, M.: Osnove input-output analize, Narodne novine, Zagreb, 1982.

za pondere se uzimaju udjeli uvoza različitih tarifnih podskupina koje pripadaju dotičnoj industrijskoj grani u ukupnom uvozu.”⁸

3. TEORIJSKI KONCEPT EFEKTIVNE CARINSKE ZAŠTITE

Koncept efektivne carinske zaštite prvi put je uveden 50-ih godina prošloga stoljeća u radu J.E.Meada. Međutim najveće zasluge za razvoj teorije o efektivnoj carinskoj zaštiti pripadaju B.Balassi, H.Johnsonu te napose M.Cordenu koji su se tom tematikom bavili šezdesetih godina. U svojim radovima dotakli su se pojmova izračuna efektivne carinske zaštite, dodatne vrijednosti proizvodnje, utjecaju intermedijarnih uvoznih dobara na domaću proizvodnju te problemom supstitucije u teoriji efektivne carinske zaštite.

Efektivna se carinska zaštita odnosi na *dodanu vrijednost* proizvodnje koja predstavlja razliku između ukupne vrijednosti proizvodnje nekog sektora i vrijednosti reprodukcijske potrošnje toga sektora.

Reprodukcijaska je vrijednost proizvodnje predstavljena ulaganjem intermedijarne (uvozne) robe u prirast domaće proizvodnje. Da bi se analizirao utjecaj strukture carinske zaštite na alokaciju resursa, potrebno je izračunati stopu efektivne carinske zaštite pojedinih sektora. Stopa efektivne zaštite je postotni porast dodane vrijednosti po jedinici proizvodnje nekog sektora koji je uvjetovan carinskom strukturom zaštite u odnosu na stanje bez zaštite. Prema tome, stopa efektivne carinske zaštite ovisi o stopi nominalne carine na finalni proizvod tog sektora, o stopi carine na uvozne intermedijarne proizvode (inpute) tog sektora i o udjelu intermedijarne potrošnje u vrijednosti finalne proizvodnje tog sektora.

Visina nominalne carinske zaštite značajna je prvenstveno potrošačima zato što pokazuje za koliko se povećava cijena gotovog proizvoda zbog uvođenja carina za razliku od efektivne carinske zaštite koja je zanimljiva prvenstveno domaćim proizvođačima. Matematički bi se efekt carinske zaštite na pojedine sektore utvrdio tako što je potrebno od nominalne carinske zaštite proizvoda tih sektora oduzeti carinsku zaštitu na intermedijarne proizvode koji se troše u proizvodnji tih proizvoda, a koji su predmet međunarodne razmjene.

Izraz za efektivnu zaštitu sektora j ⁹

$$e_j = \frac{\left(t_j - \sum_{i=1}^n a_{ij} \cdot t_i \right)}{\left(1 - \sum_{i=1}^n a_{ij} \right)} \quad (4)$$

⁸ Galinec, D.: Analiza efektivne carinske i necarinske zaštite hrvatskog gospodarstva, magistarski rad, Zagreb, 1996.

⁹ Corden, W.M.: The Structure of a Tariff System and the Effective Protective Rate, Journal of Political Economy, pp. 21-237, 1974.

gdje je:

$\sum_{i=1}^n a_{ij}$ - zbroj udjela intermedijarnih inputa i u vrijednosti gotovog proizvoda j

$\sum_{i=1}^n a_{ij} \cdot t_i$ - ponderirani prosjek zaštitnih stopa koje se primjenjuju na uvoz svih intermedijarnih inputa, gdje pondere predstavljaju udjeli inputa i u strukturi gotovog proizvoda j , definirani pomoću tehničkog koeficijenta a_{ij} .

Pri izračunu efektivne carinske zaštite treba voditi računa o više faktora koji mogu utjecati na konačnu vrijednost stope efektivne zaštite. Faktori su navedeni redom:

- a) uključivanje domaćih intermedijarnih inputa i supstitutabilnost proizvoda
- b) tehnički input-output koeficijenti
- c) koncept negativne dodatne vrijednosti.

Osim ovih faktora, u analizu efektivne carinske zaštite treba uključiti i različite metode agregacije podataka te postojanje necarinskih instrumenata zaštite, o kojima je prethodno već rečeno pri analizi nominalne carinske zaštite.

- a) Uključivanje domaćih intermedijarnih inputa i supstitutabilnost proizvoda

Prema definiciji, domaći intermedijarni inputi "predstavljaju dobra koja nisu predmet međunarodne razmjene" (razlog je što se ne razmjenjuju po svjetskim cijenama), a koriste se u proizvodnji domaćeg proizvoda (energenti, telekomunikacijske usluge, infrastruktura). Postavlja se pitanje je li moguće uključiti domaće intermedijarne inpute u analizu efektivne zaštite? U proučavanju toga problema veliki su doprinos dali B. Balassa i M. Corden. S jedne strane Balassa (1965) je smatrao da se domaći inputi mogu promatrati kao međunarodno razmjenjivi s beskonačnom elastičnošću ponude, pri čemu je njihova cijena savršeno neelastična na zaštitne mjere. M. Corden (1974), s druge strane, smatra "da se dodana vrijednost domaćih intermedijarnih inputa može agregirati zajedno s ostalim dodanim vrijednostima koje se nalaze u strukturi gotovog proizvoda". Na osnovu toga se može zaključiti da su intermedijarni inputi izjednačeni s faktorima proizvodnje te podliježu porastu razine cijena pod djelovanjem porasta razine carinske zaštite. U gospodarskoj praksi se na žalost niti jedna od pretpostavki nije održala kao besprijekorna te su često podvrgavane analizi i kritičkom mišljenju.

Vezano uz samu supstitutabilnost proizvoda (proizvedenog i uvoznog) javlja se nelogičnost, jer se pri izračunu stope efektivne zaštite pretpostavlja da su domaći i uvozni proizvodi u istom proizvodnom sektoru savršeni supstituti. Međutim, pri samom kvantificiranju rezultata, koristeći input-output tablicu, dolazi se do zaključka da domaći i uvozni proizvodi nisu uopće isti već su često samo nesavršeni supstituti, jer se u postupku proizvodnje koriste različiti tehnološki i proizvodni procesi.

- b) Tehnički input-output koeficijenti

Po definiciji tehnički koeficijent a_{ij} predstavlja utrošak proizvoda sektora i po jedinici proizvodnje. Pretpostavka pri izračunavanju efektivne stope zaštite je "u proizvodnji

finalnog proizvoda j tehnički koeficijent a_{ij} (količina inputa i potrebnog za proizvodnju jedinice proizvoda j) je konstantan” što pretpostavlja da svi proizvođači finalnog proizvoda j koriste jednaku količinu inputa i pri procesu proizvodnje. Logično je da se ta pretpostavka ne može održati u stvarnosti gospodarske proizvodnje u kojoj svako poduzeće upotrebljava svoje jedinstvene proizvodne faktore i različite troške inputa proizvodnje. Pri ocjeni stvarne stope efektivne zaštite treba voditi računa da vrijednosti tehničkih koeficijenata ne sadrže u svojoj strukturi već uračunate stope zaštitne politike.

c) Koncept negativne dodatne vrijednosti

U međunarodnoj su praksi poznati primjeri negativne dodatne vrijednosti proizvodnje. Kao što naziv kaže, to su slučajevi kada je prosječna ponderirana carinska stopa, koja se primjenjuje na uvoz intermedijarnih inputa, veća od carinske stope na uvoz gotovih proizvoda. U ovoj je situaciji efektivna carinska zaštita sektora negativna, što utječe na nekonkurentnost i neprofitabilnost domaće proizvodnje.

4. TEORIJSKI KONCEPT NETO EFEKTIVNE CARINSKE ZAŠTITE

Gledište neto efektivne carinske zaštite uključuje u svoj obuhvat zaštitne politike promjene tečaja domaće valute (realna aprecijacija i realna deprecijacija) i znači proširenje koncepta efektivne zaštite.

Uzimajući u obzir promjenu tečaja, mijenja se i efektivna zaštita pojedinog sektora. Realna aprecijacija tečaja bit će ekvivalentna subvencioniranju uvoza odnosno izvoznog taksu na domaće izvozne proizvode, dok će realna deprecijacija domaće valute imati efekte sukladne uvođenju carine na sve uvozne proizvode i subvencioniranja izvoza.

Konceptualno se stopa neto efektivne zaštite može prikazati kao:

Neto efektivna carinska zaštita:

$$e_j (-,+ \text{ realna aprecijacija } (\downarrow); \text{ deprecijacija } (\uparrow) \text{ domaće valute} \quad (5)$$

odnosno uvrštavanjem vrijednosti za efektivnu carinsku zaštitu i realnog tečaja domaće valute.

Prema tome, moguće je definirati četiri koncepta kada je neki sektor zaštićen:

- Sektor je zaštićen onda kad je stopa nominalne zaštite na uvoz gotovih proizvoda tog sektora pozitivna. Nominalna zaštita je relevantna za analizu efekata potrošnje, a ne efekata na proizvodnju.
- Sektor je zaštićen ako je njegova efektivna zaštita pozitivna. To bi bio slučaj kada su date cijene domaćih proizvoda, a tečaj nema utjecaj te svaki sektor s pozitivnom zaštitom privlači resurse od domaćih sektora.

- Ukoliko se u obzir uzme efekt tečaja, aprecijacije ili deprecijacije, sektor će biti zaštićen samo onda ako je njegova stopa neto efektivne zaštite pozitivna.
- Sektor privrede je zaštićen, ako zaštita po svim elementima dovede do porasta dodane vrijednosti toga sektora. To je koncept *ukupne (totalne) zaštite*.¹⁰

5. NETO EFEKTIVNA CARINSKA ZAŠTITA KAO FAKTOR KONKURENTNOSTI HRVATSKOGA GOSPODARSTVA

Na temelju do sada rečenoga moguće je pristupiti analizi carinske zaštitne strukture u Republici Hrvatskoj. Posebnu pozornost ću posvetiti ulozi neto efektivne carinske zaštite na hrvatsko gospodarstvo. Ovo je pitanje od iznimne važnosti s obzirom na položaj u kojem se nalazi Republika Hrvatska, tj. pred pridruženjem Europskoj uniji te složenim gospodarskim i ekonomskim problemima s kojima se trenutno suočava. Pri izračunu neto efektivne carinske zaštite hrvatskog gospodarstva treba krenuti od analize nominalne i efektivne zaštite. U teorijskim konceptima o nominalnoj i efektivnoj carinskoj zaštiti navedena su načela izračuna te problemi o kojima se mora voditi računa pri egzaktnom izračunu. No to nije cilj ovoga rada. Cilj je dobiti okvirni (ilustrativni) iznos neto efektivne zaštite hrvatskoga gospodarstva te objasniti važnost međuovisnosti strukture carinske zaštite i utjecaja realnog tečaja na tokove vanjske trgovine, što sukladno tome utječe na konkurentnost hrvatskoga gospodarstva. Postavši suverena i samostalna država, Republika Hrvatska je morala reformirati sustav zaštite naslijeđen od bivše SFRJ. Naslijeđeni sustav je bio prerestriktivan, odnosno prilagođen strukturi socijalističke privrede.

Prvi korak bilo je smanjenje razine nominalne carinske zaštite te razine necarinske zaštite (uvoznih pristojbi, količinskih ograničenja, uvoznih dozvola i sl.) To je zapravo bio pokazatelj procesa trgovačke liberalizacije u Hrvatskoj kao osnovni preduvjet u zahtjevima za primanje Republike Hrvatske u Svjetsku trgovačku organizaciju (WTO). Prijamom u WTO i liberalizacijom trgovine mnoge tvrtke u Hrvatskoj upale su u teškoće jer su do tada bile zaštićene visokim carinama. Hrvatska je u prošlom desetljeću imala prilično zatvorenu ekonomiju i zaštićenu domaću proizvodnju koja je osiguravala dovoljan rok za modernizaciju proizvodnje, restrukturiranje organizacijskih struktura i povećavanje produktivnosti. Međutim, uprave mnogih poduzeća nisu osjetile kritičan trenutak u kojem se Hrvatska tada nalazila te su se uspavale na privilegijama visoke carinske zaštite i nisu se probijale na strana tržišta već su se ograničile samo na domaće tržište. Nema sumnje da je WTO napravio svojevršno filtriranje hrvatskih tvrtki. Stimulirao je sposobne tvrtke i povećao njihov udjel u međunarodnoj razmjeni, dok je zakon tržišta postao surov za one manje uspješne koje će se morati ili prilagoditi novonastalim uvjetima te smanjiti troškove proizvodnje, restrukturirati se i napraviti novi poslovni plan ili bankrotirati.

Republika Hrvatska ima do sada ugovore o slobodnoj trgovini s 37 zemalja u Europi (slika 1.)

¹⁰ Babić, M., Babić, A.: Međunarodna ekonomija, 6. izdanje, MATE, Zagreb, 2003.

Slika 1: Zemlje s kojima Republika Hrvatska ima ugovore o slobodnoj trgovini u primjeni

Izvor: Sektor za međunarodne odnose, Hrvatska gospodarska komora, veljača 2005.

Vlada Republike Hrvatske u svom programu rada za razdoblje 2000.- 2004. godine istaknula je da je izvoz temeljni pokretač gospodarskog rasta i uspostavljanja međunarodno konkurentnoga gospodarstva. "U cilju osvajanja novih tržišta za hrvatske proizvode i otvaranja domaćeg tržišta međunarodnoj konkurenciji programom predviđen je rok od dvije godine za ostvarenje namjere da se preko 80% ukupne vanjskotrgovinske razmjene hrvatskoga gospodarstva odvija pod uvjetima slobodne trgovine."¹¹ Povodom toga sklopljeni su preferencijalni trgovinski aranžmani na osnovi ugovora o slobodnoj trgovini s Europskom unijom, bilateralno sa zemljama CEFTA-e, EFTA-e i drugim europskim zemljama, dok je pristupanjem Republike Hrvatske u punopravno članstvo CEFTA-e taj proces liberalizacije u potpunosti zaokružen.

Posljednja raspoloživa input-output tablica hrvatskoga gospodarstva izrađena je još 1987. godine gdje su djelatnosti podijeljene u 48 sektora. Također su dostupne carinske tarife iz 1992. te 1996. godine. Razlike između tih dviju carinskih tarifa primarno se očituju u iznosu dodanih necarinskih instrumenata koji povećavaju stopu nominalne zaštite gospodarstava. U kreiranju input-output tablice isključeno je 10 "netrgovačkih sektora" iz daljnje analize tako da je polazna osnova za izradu tablice bilo 38 gospodarskih sektora. „Nesavršenosti“ input-output tablice iz 1987. godine očituju se u velikim tehnološkim promjenama koje su se dogodile u zadnja dva desetljeća, a tablica je izrađena na temelju međusektorskih isporuka kad je Republika Hrvatska bila još u sastavu bivše SFRJ. Sve te činjenice utječu

¹¹ Sektor za međunarodne odnose, Hrvatska gospodarska komora, veljača 2005.

na nepreciznost primjene postojeće input-output tablice pri izračunu egzaktnih stopa nominalne i efektivne zaštite te naposljetku neto efektivne zaštite hrvatskoga gospodarstva.¹²

Tablica 1: Nominalna i efektivna zaštita najvažnijih sektora hrvatskog gospodarstva (%)

Naziv I/O sektora	t_j	e_j
Proizvodnja ugljena	1,00	0,34
Proizvodnja nafte i zemnog plina	0,37	-0,05
Proizvodnja naftnih derivata	18,01	51,02
Proizvodnja željezne rude	2,00	2,00
Crna metalurgija	3,23	3,03
Metaloprerađivačka djelatnost	13,78	15,84
Strojogradnja	7,61	7,45
Brodogradnja	6,50	6,18
Proizvodnja elek. strojeva i aparata	11,73	12,77
Proizvodnja baznih kemijskih proizvoda	5,53	5,09
Proizvodnja hrane	20,48	21,66
Prerada kemijskih proizvoda	11,12	12,58
Proizvodnja kamena, šljunka, pijeska	10,35	10,41
Proizvodnja građevnog materijala	16,14	17,97
Proizvodnja finalnih proizvoda od drva	16,35	18,74
Proizvodnja i prerada papira	10,20	10,82
Proizvodnja tekstilnih tkanina	7,67	6,85
Proizvodnja gotovih tekstilnih proizvoda	22,55	26,25
Proizvodnja kože i krzna	3,67	-3,65
Proizvodnja kožne obuće i galanterije	18,06	22,92
Proizvodnja pića	25,27	27,16
Grafička djelatnost	15,45	17,48
Poljoprivreda i ribarstvo	14,10	14,11
Šumarstvo	5,05	4,72
Proizvodnja i prerada duhana	17,17	18,22

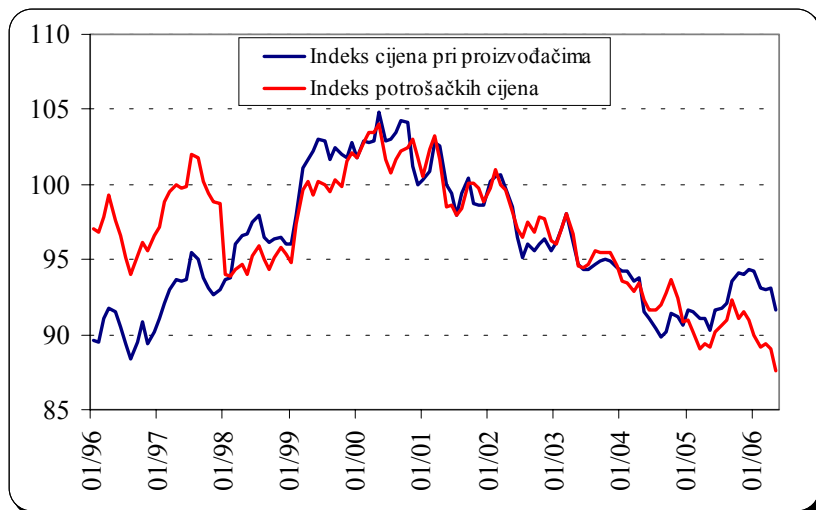
Izvor: Carinski vjesnik 9/97, Institut za javne financije, Zagreb, studeni 1997.

Na temelju tablice 1. moguće je izračunati okvirne stope neto efektivne carinske zaštite za pojedine sektore hrvatskoga gospodarstva. Potrebno je korigirati podatke za efek-

¹² Carinski vjesnik, Institut za javne financije, 9/97, Zagreb, 1997.

tivnu carinsku zaštitu s pripadajućim realnim (apreciranim) tečajem hrvatskoga gospodarstva (graf 1).

Graf 1: Realni tečaj hrvatske kune u razdoblju 1996.-2006.¹³

* - 2001. godina je bazna godina

Izvor: Hrvatska narodna banka, Statistički pregled, Zagreb, lipanj 2006.

Na temelju podataka o realnom tečaju vidi se da je tečaj kune apreciran u odnosu na bazno razdoblje (2001.), što vodi do smanjivanja neto efektivne carinske zaštite hrvatskoga gospodarstva. Istodobno sa smanjenjem carinskih stopa zaštite liberalizacijom međunarodne vanjske trgovine te uklanjanjem necarinskih ograničenja u trgovini, na smanjenje *ukupne zaštite* hrvatskoga gospodarstva djeluje i sve veća realna aprecijacija kune. Prema tome, u ovom ključnom trenutku naše povijesti u međunarodnim odnosima, naše gospodarstvo je na najnižoj razini carinske zaštite od osamostaljenja.

Povećanje realne aprecijacije kune stvorilo je velike probleme gospodarstvu te su povećana očekivanja proizvođača za većom zaštitom domaće proizvodnje. Mogu citirati Maxa Cordena: "Fluktuacije tečaja uvijek generiraju pritisak za povećanjem zaštite u SAD kada je dolar u fazi realne aprecijacije". U tome se ogleda važnost politike tečaja koja je neizbježno povezana s djelovanjem makroekonomske politike kao cjeline te politike carinske zaštite. To je pogotovo dobilo na značenju pristupom Republike Hrvatske Svjetskoj trgovinskoj organizaciji (WTO). Zaključak bi bio da je politika realnog tečaja od iznimne važnosti za funkcioniranje gospodarstva, ona mora biti u službi gospodarstva odnosno razvojno poticajna, a ne imati "zaštitnu ulogu" prema samoj sebi. Korištenje takve politike na dugi rok neizbježno dovodi do slabljenja domaćeg gospodarstva i smanjenja konkurentnosti što potiče preveliki uvoz. Potrebno je stoga povezati politiku tečaja, uskladiti mjere

¹³ Izvor: Hrvatska Narodna Banka, Statistički pregled, Zagreb, lipanj 2006.

ekonomske politike u zaštiti domaćih sektora proizvodnje, pronaći i potpomoći konkurentne prednosti gospodarstva u konzistentnoj makroekonomskoj politici hrvatskoga gospodarstva. Jedino se na takav način ovaj poljuljani hrvatski “gospodarski brod” može skrenuti na ispravan kurs..

6. ZAKLJUČAK

Cilj ovoga rada bio je skrenuti pozornost ekonomske teorije i politike na koncept neto efektivne carinske zaštite. U analizi sam došao do nekoliko važnih zaključaka: dosadašnja istraživanja na ovome području ekonomske teorije u slučaju Republike Hrvatske nisu dala egzaktno rezultate, dijelom zbog suštinske složenosti problema izračuna stopa carinske zaštite, dijelom zbog korištenja zastarjelih podataka i metodologije pri izračunu. Spomenut ću samo da je pri metodologiji izračuna korištena “stara” input-output tablica hrvatskoga gospodarstva iz 1987. godine dok je Hrvatska bila u sastavu bivše SFRJ, zato sve dobivene podatke treba shvatiti uvjetno te mogu predstavljati samo okvir za nova istraživanja. Zamijetio sam da se tijekom vremena stopa neto efektivne carinske zaštite sve više smanjivala. Dva su bitna razloga za to: prvi je proces liberalizacije trgovine u koji se Hrvatska uključila čije je obilježje opće smanjenje carinskih i necarinskih stopa, a drugi je razlog aprecirani tečaj hrvatske kune koji utječe na smanjenje stope neto efektivne zaštite sektora te ona može poprimiti i negativan predznak odnosno taj sektor se uz danu produktivnost i konkurentnost ne može nositi s međunarodnom konkurencijom. U ovom radu nije analizirana produktivnost sektora hrvatskog gospodarstva zaštićenih različitim stopama efektive zaštite. Paradoks je, naime, da povećanje efektivne carinske zaštite u nekim sektorima ne utječe nužno i na povećanje produktivnosti tih sektora. Objašnjenje se dijelom ogleda u činjenici da visoka stopa zaštite sprječava uvoznju konkurenciju, dok je porast plaća veći od porasta produktivnosti rada. No to je tema za neki drugi rad. Naposljetku, ostalo je da konstatiram kako je na nositeljima makroekonomske politike težak zadatak usklađivanja politika i daljnjeg djelovanja u naporima za poticanje razvoja hrvatske ekonomije. U svoje će proračune svakako trebati uzeti politiku zaštite kao važan faktor konkurentnosti gospodarstva.

LITERATURA

1. Babić, M., *Osnove input-output analize*, Narodne novine, Zagreb, 1982.
2. Babić, M., Babić, A., *Međunarodna ekonomija*, 6. izdanje, MATE, Zagreb, 2003.
3. Balassa, B., *The Structure of Protection in Developing Countries*, The Johns Hopkins Press, Baltimore, 1971.
4. Balassa, B., *Tariff Protection in Industrial Countries: An Evaluation*, Journal of Political Economy, Vol. LXXIII, pp. 573-94, 1965.
5. *Carinski vjesnik*, Institut za javne financije, 9/97, Zagreb, 1997.
6. Corden, W. M., *The Structure of a Tariff System and the Effective Protective Rate*, Journal of Political Economy, pp. 21-237, 1974.

7. Corden, W. M., *The Substitution Problem in the Theory of Effective Protection*, Journal of International Economics, Volume 1, pp. 37-59, 1971.
8. Galinec, D., *Analiza efektivne carinske i necarinske zaštite hrvatskog gospodarstva*, magistarski rad, Zagreb, 1996.
9. Greenaway, D., Milner, C., *Trade and Industrial Policy in Developing Countries*, The Macmillan Press LTD, London, 1993.
10. Jones, R.W., *Effective Protection and Substitution*, Journal of International Economics, Volume 1, pp. 59-83, 1971.
11. Sekulić, M., *Efektivna carinska zaštita i uvozna zavisnost Hrvatske*, Ekonomski Institut Zagreb, Zagreb, 1994.
12. Sekulić, M., *Efektivna carinska zaštita i privredni razvoj*, Aktualni problemi privrednih kretanja i ekonomske politike Hrvatske, Svezak 9, pp. 17-39, Ekonomski Institut Zagreb, 1994.
13. Zdunić, S., Grgić, M., *Politika intervalutarnog tečaja i zaštite u strategiji razvitka hrvatskog gospodarstva*, Ekonomski Institut i Hrvatska gospodarska komora, Zagreb, siječanj 1995.
14. www.carina.hr
15. www.hnb.hr
16. www.hgk.biznet.hr